

Öğretmen Adaylarının Siyasal Katılımcılık Düzeylerine Çeşitli Etmenlerin Etkisinin Demokratik Vatandaşlık Eğitimi Bağlamında İncelenmesi¹

Ahmet DOĞANAY, Andaç ÇUHADAR & Mediha SARI

Tarama modelinde betimsel bir çalışma olan bu araştırmada, öğretmen adaylarının, siyasal katılım düzeylerine, sosyo-ekonomik ve kişisel özelliklerin etkisinin demokratik vatandaşlık eğitimi çerçevesinde incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın örneklemini Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesindeki dördüncü sınıflardan yansız olarak seçilen 370 öğretmen adayı oluşturmuştur. Verilerin toplanmasında, "Katılımcılığı Etkileyen Etmenler Anketi" ve "Üniversite Öğrencileri Siyasal Katılımcılık Anketi" kullanılmıştır. Analizler sonucunda ulaşılan bulgulara göre; siyasal katılım düzeyleri oldukça düşük olan öğretmen adaylarının en sık katıldıkları siyasal etkinlik oy kullanmadır. Öğretmen adayları, siyasal katılımı en yüksek oranda "toplumsal olaylara duyarlılığın bir ifadesi" olarak görmektedir. Siyasal katılım düzeyi ailesi siyasete ilgili olanlar; erkekler; dine hiç bağlı olmayanlar; kendini etnik kökeniyle tanımlayanlar; arkadaşlarıyla güncel siyaseti her zaman tartışanlar; öğrenci konseyi seçimlerinde aday olanlar; bir partiye üye olanlar ve gelecekte bir sendikaya üye olmayı düşünenler lehine anlamlı farklılıklar göstermektedir.

Anahtar Sözcükler: Siyasal katılım, demokratik vatandaşlık eğitimi, öğretmen adayı

Examining the Effects of Some Variables on Political Participation Level of Prospective Teachers in the Context of Democratic Citizenship Education

The purpose of this study was to investigate the effects of personal and socio-economic factors on the level of political participation of prospective teachers' in the context of democratic citizenship education. The sample of the study consisted of 370 prospective teachers who were randomly selected from among Cukurova University Faculty of Education senior grade students. "Factors Affecting Political Participation Questionnaire" and "University Students' Political Participation Questionnaire" were used to gather data. Data were analysed by using t-test, one way ANOVA, MW-U test and Kruskal Wallis test. Results indicated that political participation level of students were quite low and voting was the most frequent form of political participation. Results also showed that political participation significantly differed by gender, perception of ethnic identity, strength of religious beliefs, discussion of daily politics with peers, membership of political bodies and intention for teacher union membership.

Keywords: Political participation, democratic citizenship education, prospective teacher

¹Bu çalışma 28-30 Eylül 2005 tarihlerinde Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde düzenlenen XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Okullar siyasi toplumsallaşmanın etkili bir biçimde gerçekleştiği kurumlardır. Bu bağlamda yurttaş yetiştirme misyonunu da içermektedirler. Çağdaş yurttaşlık ideali ise siyasi katılımı önemsemektedir. Siyasi katılım demokrasi bilgisine ve bu bilgiyi eyleme dönüştürebilme becerisine gereksinim duymaktadır. Asgari bir eğitim düzeyinin altında katılma hakkından söz etmek anlamsızdır. Katılma, ancak belli bir bilinç eşiği aşıldıktan sonra başlayabilir. Demokrasinin gerektirdiği katılımcı bireylerin yetiştirilmesi bakımından, eğitim alanında yapılabilecek düzenlemelerin de irdelenmesi önemli bir gerekliliktir.

Siyasal Katılımcılık

Yirminci yüzyıla damgasını vuran temsili demokrasi modeli, bu yüzyılın sonlarında kuramcılar tarafından yetersiz bulunarak eleştirilmeye ve alternatifleri aranmaya başlamıştır. *Temsili demokrasinin krizi* olarak başlıklandırılan bu eleştirilerin nedeni, temsili demokrasinin, uygulandığı yıllar boyunca halkın siyaset ile olan ilgisinin kesilmesi sonucunu doğurmasıdır. Bu durum “politik yabancılaşma” kavramını doğurmuştur ve politik yabancılaşma, politik bilgi ve politik konulara ilgisizlik ile yakından ilişkilidir. Vatandaşların politik sisteme katılımlarında, örneğin Kuzey Amerika’da, son yıllarda bir düşüş gözlenmektedir. Aynı kıtadaki araştırmalar üniversite genelinde yabancılaşmanın daha da fazlaştığını göstermektedir (Putnam, 2000). Siyasal partilere katılma ve kendini onunla ifade etme oranları da düşmüştür. 1970’den 1990’a doğru gelindikçe; halkı ilgilendiren toplantılara katılma, editöre mektup yazma, yerel organizasyonlara katılma gibi siyasi eylemlerde düşme görülmektedir (Brown, 2003).

Temsili demokraside bireyin siyasi etkinliğinin en alt düzeye (yalnızca seçimlerde oy kullanmak) inmiş olması, halkın temsilci seçmek dışında yönetimde söz sahibi olamaması (karar alma süreçlerinin neredeyse yalnızca milletvekillerine açık olması) “halkın kendi kendini yönetmesi” olarak tanımlanan demokrasinin krize girmesine neden olmuştur (Şaylan, 1998). Bu krizde neo-liberal politikaların da önemli bir rolü olduğu söylenebilir. Neo-liberal anlayışın daha pasif bir vatandaşlık öngörüyor olması ve politik partilerin sistemdeki rolünün azalması politik yabancılaşmaya yol açmakta ve bireyi olması gereken halk yönetiminden uzaklaştırmaktadır (Brown, 2003). Oysa demokrasi halk egemenliği olarak anlaşılmalı, halkın yönetimde söz sahibi olması amaçlanmıştır. Ancak Mouffe (2002) tarafından da belirtildiği gibi günümüzde hâkim eğilim,

demokrasinin en temel unsuru olan halk egemenliğinin artık modası geçmiş olarak kabul edilmesidir. Demokratik yönetimlerde yaşanan bu kriz yeni bir demokrasi modeli olan –ki aslında kökleri Antik Yunan’a kadar gittiği halde sonraları unutulmuş ya da unutturulmuş olan- “katılımcı demokrasi” ile aşılmaya çalışılmaktadır. Yani demokrasideki çıkmazların üstesinden yine demokratik seçenekler ile gelinecektir. Hatta belki de Giddens (2000; 85) gibi “Demokrasi krizi, demokrasinin yeterince demokratik olmamasından kaynaklanıyor olabilir mi?” sorusunu sormak gerekmektedir. İncelendiğinde görülmektedir ki, halkın politikacılar olan güveni son otuz yıldan bu yana büyük düşüş kaydederken, demokrasiye olan bağlılıkta böyle bir eğilim görülmemektedir. Yani krizi yaratan demokrasinin kendisi değil, uygulayıcılarıdır. Giddens, yönetime daha çok insanın katılmasını krizden çıkabilmek için bir çözüm yolu olarak önermektedir. Barber da demokrasinin, halkın kendi kendini yönetmesi anlamına gelen bir siyasal terim olduğuna dikkat çekerek, “Kim yönetecek?” sorusuna verilecek yanıtın açıkça “yurttaş” olduğunu belirtmektedir (1994; 163).

Demokrasiyi demokratikleştirmenin formülü siyasal katılımın arttırılmasıdır. Nie, Verba ve Converse (1989) siyasal katılmayı şu şekilde tanımlamışlardır: “Siyasal katılma yurttaşların, hükümet yetkililerinin seçimini ve onların yaptıkları işleri doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemek amacı ile giriştikleri siyasal eylemlerdir” (Akt. Varol, 2000; 10). Seçmenlerin siyasal kararları etkilemek için yaptıkları davranışlara siyasal katılma denir. Siyasal katılma, çok net bir biçimde, yönetilenlerin yönetimde söz sahibi olmalarıdır. Oldukça fazla sayıda yöntemleri olmasına karşın en fazla bilinen ve tercih edilen siyasal katılma yöntemi “oy verme”dir. Yurttaşlar, belirli aralıklarla yapılan seçimlerde oy kullanarak ülkeleri için tercih ettikleri politikaları uygulayacak partilere destek olurlar. Bu yöntem bireyin yönetimde söz sahibi olabilmesinin en kolay biçimidir. Ancak, siyasal katılma sadece oy vermeye katılmaktan ibaret olmayıp siyasal kararlara katılmayı amaçlayan pek çok eylemi içerir. Oy verme işlemi çoğu zaman, “siyasete ilgi gösterme süreci”nin son aşamasından ibarettir. Demokrasilerde halk sadece belli sürelerle oy kullanıp sonra köşesinde oturmaz. Siyasal katılma süreklilik ister. Halk; dilekçe, imza kampanyası, milletvekillerine mektup yazma, yüz yüze görüşme, kamu bürokrasisine fikir, itiraz, istek belirtme, grev yapma, boykot, yürüyüş yapma, gösteri düzenleme gibi faaliyetlerde bulunarak siyasal kararları, seçimler arasındaki dönemlerde de etkiler.

Siyasal Katılımcılığı Etkileyen Etmenler

Bir siyasal davranış biçimi olarak siyasal katılımcılık birçok etmen tarafından etkilenmektedir. Alanyazında geniş kabul gören etmenler; yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, etnisite, sosyal statü, yaşanan yerin köy ya da kent olması, örgütlülük düzeyi olarak sayılabilir (Alkan, 1998; Almond ve Verba 1965; Baykal, 1970; Kahraman, 2002; Kalaycıoğlu, 1983; Lipset, 1986; Ozankaya, 1966; Tekinöz, 1998; Turan, 1976; Varol, 2000; Yücekök, 1970; Zengin, 2003).

Öğretmen adaylarının, siyasal katılımcılık düzeylerine, sosyo-ekonomik ve kişisel özelliklerin etkisinin, demokratik vatandaşlık eğitimi çerçevesinde incelenmesinin amaçlandığı bu araştırmada, alanyazındaki açıklamalar doğrultusunda siyasal katılımcılığı etkileyen etmenler olarak cinsiyet (Amadeo, Torney-Purta, Lehmann, Husfeldt ve Nicolova, 2002; Baykal, 1970; Brown, 2003; Kalaycıoğlu, 1983; Lane, 1965; Ozankaya, 1966; Soule, 2001); öğrencinin ailesinin gelir düzeyi (Brown, 2003; Kalaycıoğlu, 1984); anne-babanın eğitim düzeyi (Almond ve Verba, 1965; Akt: Baykal, 1970; Lipset, 1986), anne-babanın mesleği (Alkan, 1998; Baykal, 1970; Kalaycıoğlu, 1983; Turan, 1976); öğrencinin yaşadığı mekan (köy-kasaba-kent) (Varol, 2000); öğrencinin etnik kökeni/kimlik-aidiyet duygusu (McAllister ve White, 1994; Soule, 2001; Üstel, 1999); dinsel bağlılık düzeyi (Çarkçı, 2001; TESEV, 1999; Akt: Erdoğan, 2003); aileye bağlılık düzeyi (Brown, 2003; Kymlicka, 1998); ailenin siyasete ilgisi (Öztekin, 1993; Akt. Kahraman, 2002); öğrencinin arkadaşlarıyla siyasi tartışmalara katılma sıklığı (Edellstein, 1970; Akt. Alkan, 1989; Tunçbilek, 1993); öğrenci konseyi seçimlerinde oy verme ya da aday olma düzeyi, siyasal örgütlülük içinde olup olmaması (Baykal, 1970; Kalaycıoğlu, 1983; Şaylan, 1998); üniversite disiplin yönetmeliğinden etkilenme düzeyi (Habermas, 1992; Mercan, 2001) ele alınmıştır.

Aktif Yurttaşlık Eğitimi ve Siyasal Katılım

Demokrasi açısından eğitimin temel hedefi etkin birey, etkin vatandaş yetiştirmektir. Etkin vatandaş, politik rol ve sorumluluğunun farkında olan ve eylemlerinin sonucunu hesaba katan kişidir. Eğitim sürecinde, çocuğun kendi bireyselliği korunurken, toplumla bir bütün halinde ve toplumun gelişmesine katkı sunma sorumluluğunu taşıyan bir “yurttaş” haline gelmesi de gerçekleştirilmelidir. Bu ise ancak bireylere temel demokratik bilgi, beceri ve tutumların kazandırılmasıyla mümkündür. Demokrasilerde, bu

bilgi, beceri ve tutumların, katılımıcılık davranışıyla vücut bulacağı öngörülmektedir.

Dudley ve Gitellon'a (2003) göre siyasal bilgi, siyasal katılımın en önemli yordayıcılarından biridir. Ancak siyasal bilgi, tek başına yeterli değildir. Bilgili bir kişi demokrasiye çok fazla inanmayabilir de. Eğer bilgi, politik katılımın yordayıcısıysa, eğitim yükseldikçe politik katılım da artar mı? Genel anlamda doğru gibi görünen bu ilişki, aslında biraz da eğitimin niteliğine bağlıdır. Acaba eğitim programı, siyasal bilgiler kazandırmayı kapsıyor mu? Öğrencilere siyasal bilgiler kazandırmayı kapsayan eğitim programlarının hem politik bilgiyi hem de katılımı arttırdığına ilişkin bulgular vardır. Soule'e (2001) göre de, siyasal bilgi ve katılım birbirini karşılıklı olarak etkilemektedir. Birindeki artış diğerine de yansımaktadır. Siyasal katılım, vatandaşların siyaset hakkındaki bilgisini arttırmakta ve kamuyu ilgilendiren konulara karşı daha duyarlı olmalarını sağlamaktadır.

Finkel (2002), Güney Afrika ve Dominik Cumhuriyetindeki vatandaşlık eğitim programlarının siyasal katılıma etkisini incelemiştir. Vatandaşlık eğitim programı, demokrasi, sosyal ve politik haklar, seçme eğitimi ve yerel bağlamda problem çözme programlarından oluşmaktadır. Finkel'in incelediği siyasal katılım etkinlikleri ise, yerel problemleri çözmek için örgütlenme, belediye meclisi toplantılarına katılma, yerel yöneticilerle görüşme ve yerel politik pozisyonlara aday olmadır. Çalışmanın sonucunda gelişen demokrasilerde (Güney Afrika, Dominik Cumhuriyeti) vatandaşlık eğitiminin yerel politik katılım becerilerini anlamlı bir şekilde etkilediği ortaya konulmuştur. Ancak, dünya ülkelerinde politik sürece vatandaşların katılımının gittikçe azaldığı belirtilmektedir. Martinson (2003), ABD'nin doğal gaz, petrol ve oy vermeye katılmamada dünyada birinci olduğunu vurgulamakta ve bunun sorumlusu olarak da okulların ve özellikle de Sosyal Bilgiler dersinin demokratik vatandaş yetiştirmedeki yetersizliğini göstermektedir. Dixon, (1996), yüksek öğretim programlarını da işin içine katmakta ve üniversitelerde uygulamalı siyasal bilimler aracılığı ile gençlerin politik bilgi ve ilgilerinin artırılabilirliğini, böylece gençlerin sorunları tartışma ve siyasal katılım oranlarının yükseltilebileceğini öngörmektedir. Giroux'a (1983) göre de, vatandaşlık eğitimi sosyal eylemi içeriyor olmalıdır (Akt: Wilkins, 1999). Yinelemek gerekirse, demokratik vatandaşlar, eğitim sistemi aracılığıyla kazanılmış, siyasal nitelikli bilgi, beceri ve tutumlara sahip olmalıdırlar. Bu tutumların, kural ve yasalara sorgulamadan uyma değil, onları sorgulama yönünde olması arzu edilmektedir (Wilkins, 1999). Vatandaşlık eğitimi, eğitimin amacını da sorgulamalı ve "nasıl bir toplum ve vatandaş istiyoruz" sorusunu yanıtlamalıdır. Emler ve Frazer (1999), eğitimin politik çıktıları üzerine

yaptıkları bir çalışmada, düşük eğitim düzeyinin etnosantrik ve anti demokratik tutumlarla ilişkili olduğunu ve eğitim süresinin artmasının politik katılım ve politik ilgilenme ile pozitif ilişki yarattığını ortaya koymuşlardır.

Açık ve Örtük Programın Siyasal Katılım Davranışı Kazandırmadaki Etkisi

IEA (The International Association for the Evaluation of Educational Achievement), 1999 yılında 24 ülkeden 90.000 14 yaş grubu çocuğun politik bilgi ve katılım düzeylerini inceleyen geniş bir araştırma yapmıştır. Bu araştırmanın sonucunda, okulların matematik, okuma – yazma vb. temel beceriler yanında, demokrasinin gelişip sürdürülebilmesi için geleceğin vatandaşlarını, politik bilgi ve becerilerle de donatmaları gerektiği ortaya konulmuştur. Okullar politik bilgi ve katılımı, demokrasinin temel şekillerini öğretmek, öğrencilerin görüşlerine değer vererek ve onları kararlara katarak, farklı görüşleri tartışarak ve programda vatandaşlık bilgi ve uygulamalarına yer vererek sağlayabilirler. Tüm konu alanı öğretmenlerinin ve genelde okulun (program geliştirmeciler, yöneticiler extra program etkinlikleri vb.) bu konuda önemli bir sorumluluğu olmakla birlikte Sosyal Bilgiler ve Tarih öğretmenlerinin bu konuda açık bir rolü vardır (Torney - Purta, 2001 – 2002).

Martorella (1998), Sosyal Bilgiler dersiyle bireylere kazandırılması gereken sosyal ve siyasal katılım becerilerini şu şekilde belirtmektedir.

- Toplumu ilgilendiren konular hakkında bilgi sahibi olmayı sürdürme
- Sosyal eylemlilik gerektiren durumların farkında olma
- Bireysel ya da grup olarak uygun eylemler planlayabilme
- Birer sosyal güç oluşturabilecek olan sosyal adalet, özgürlük ve insan hakları kavramlarının etkisini geliştirmeye çalışmak.
- Özgür bir toplumda vatandaş olmanın gereklerini bilmek ve sorumluluklarını yerine getirmek.

Ancak Martinson'a (2003) göre, vatandaş yetiştirmede birincil sorumlu dersler olan sosyal bilgiler ve vatandaşlık dersleri, politik bilgi, politik ilgi, politik tartışma, politik yetkinlik, tolerans, politikaya güven ve katılımçılık açısından yetersiz gözükmektedir. Bunun nedeni olarak, okullarda oluşan örtük program gösterilmektedir. Örtük programı, okulun işleyişindeki antidemokratik güç ilişkileri ve antidemokratik öğretim uygulamaları

oluşturmaktadır. Demokratik yaşam biçimi ve okul kültürü arasında önemli farklılıklar vardır.

Schug ve Beery'e (1987) göre örtük program, vatandaşlık eğitiminde güçlü bir öğretmen olabilir. Çünkü örtük program, ders kitabında okunanlar ya da sınıfta tartışılanların aksine, gerçek yaşam deneyimlerinden oluşmaktadır. Demokratik vatandaşlık diktatörlükte öğrenilemez. Okulun informal öğrenme ortamını oluşturan örtük programla, açık programda belirtilen amaçların paralel olması gerekir. Konuyla ilgili araştırmalar, okul kültürünün hem demokratik değerlerin kazanılmasında hem de genel olarak okulun etkililiğinde önemli bir faktör olduğunu belirtmektedirler (Halstead ve Taylor, 2000; Lickona, 1991). Glanville (1999), lise son sınıf öğrencilerinde programa paralel ekstra etkinliklere (okul gazetesi, dergisi, yıllığı çıkarma, öğrenci konseyi ve politik kulüplere katılma, drama ve tartışma, mesleki eğitim kulüplerine ve çevredeki gençlik organizasyonlarına katılma) katılmanın erken yetişkinlerin politik etkinliklere (oy verme, politik kampanyada çalışma, kampanya için para verme ve politik toplantılara katılma) katılımını arttırdığını ortaya koymuştur. Hanks (1981) de lise son sınıf öğrencilerinin gönüllü organizasyonlara (ulusal onur grubu, okul dergisi, yıllığı grubu, okul konuları grubu, öğrenci konseyi, politik kulüpler, spor kulüpleri, koro, drama, hobi kulüpleri vb) katılmalarının, yetişkinlikteki politik katılım becerilerini sosyo-ekonomik düzey, yetenek, akademik başarı ve öz saygı değişkenlerinden bağımsız olarak etkilediğini belirtmektedir.

Problem

Günümüzde gençlerin siyasal katılımıcılıklarının düşük düzeyde seyretmesi birçok demokratik ülke tarafından sorun olarak algılanmaktadır. Soule (2001) 1968 – 1978 arası doğumluları “X Kuşağı”, 1978 ve sonrası doğanları “Y Kuşağı” olarak adlandırdığı çalışmasında, ailelerin politik katılım açısından iyi bir rol model olamadıklarını ve ABD’de seçimlere katılma oranının ortalama %50’lerde kaldığını belirtmiştir. Başkanlık seçimlerinde ve diğer seçimlerde de X ve Y kuşağı %35 dolayında hep gerilemiştir. Soule’e göre (2001) insanların demokratik vatandaşlığın gerektirdiği sorumlulukları yerine getirmemesi, demokrasiyi tehlikeye atmaktadır. Gençler eski kuşak Amerikalılara göre politik bilgi açısından daha da geridedir. Örneğin kamuyu ilgilendiren konuları takip etme oranları 1930 – 1943 yıllarında %60, 1954 yılında %49, 1955 – 1964 yılları arasında %38, 1965 – 1978 yıllarında %32 ve 1980 yılında %8 olarak belirlenmiştir (Benett, 2000, Akt: Soule, 2001). Dixon da (1996), gençlerde

politik ilgi, bilgi ve katılımın düşük olduğunu belirtmektedir. Soule (2001) X ve özellikle de Y kuşaklarının daha çok bireysel davrandığını, toplumu ilgilendiren sorunlara karşı duyarsız kaldıklarını belirtmektedir. Siyaset onların ilk öncelikleri arasında değildir. Örneğin, 1970 – 1982 arası doğumluların %14’ü arkadaşlarıyla asla siyaset konuşmadıklarını belirtmişlerdir. Planogan da (2003) yaşlı kuşağa göre, yeni kuşağın siyasal katılım düzeylerinin düşük olduğunu belirtmekte ve gençlerdeki siyasal katılımın köklerini daha önceki okul ve toplum yaşamına dayandırmaktadır. O’na göre çocukların yerel grup ya da kurumlara üyeliği, vatandaşlığın gerektirdiği hak ve sorumlulukları yaşayarak deneyeceği ilk fırsatlar olması bakımından, daha sonraki siyasal katılım düzeylerini etkilemektedir.

Strateji/Mori, IRI (International Republican Institute) ve ARI Hareketi’nin katılımıyla 1999 yılında yapılan bir alan araştırmasında, “Türk gençliğinin siyasal katılım derecesi ve katılımın önündeki engeller” saptanmaya çalışılmıştır. Çarkoğlu’nun “Türk Gençliği ve Siyasal Katılım” adlı çalışmasında (2001) belirttiği üzere, en geleneksel siyasal katılım biçimi olan oy verme dışında bütün katılım türlerinde gençliğin katılımı düşüktür. Ancak bu durum yalnızca gençlere özgü değildir. Gençliğin siyasal katılım konusundaki ataleti, Türk toplumunun geneli ile benzer örüntüler göstermektedir. Örneğin, TÜSIAD’ın 2001 yılında yürütmüş olduğu “Seçim Sistemi ve Siyasal Partiler” araştırmasına göre, Türk seçmenin %88’i her zaman oy kullanmakta, %51’i medya aracılığı ile güncel siyaseti izlemektedir. Oysa diğer katılım türlerinin düzeyi (dilekçe verme, miting ve gösterilere katılma, siyasi parti veya sivil toplum kuruluşlarına katılma) %10’un altındadır (Akt. Erdoğan, 2003). Kahraman, (2002) tarafından yapılan bir araştırmada da Isparta’daki siyasal seçmenlerin büyük bir çoğunluğunun (%86,2) sadece aktif olarak oy verme yolu ile siyasal katılımında bulunduğu gözlenmiştir. Mitinglere katılma %8,2 ve propaganda çalışmalarına katılma %2,9’dur. Ayrıca seçmenlerin derneklere ve partilere üye olma durumları da oldukça düşüktür.

Politik yabancılaşma ve siyasal katılım eksikliği ülkelerin kendi özgün koşullarından etkilenmektedir. Örneğin, Danimarka’da politik yabancılaşma üzerinde yapılan bir araştırma (Borre, 2000) Danimarkalıların; Avrupa Birliği konusunda yaşanan sıkıntılar, hükümetin göçmen ve mülteci politikaları ve halkın NATO karşıtlığı nedeni ile politik yabancılaşma yaşadıklarını ve siyasal katılımcılıklarının düştüğünü ortaya çıkartmıştır. Doğanay’a (2003) göre Türkiye’de siyasal katılımın bu denli düşük olması dolayısı ile siyasal yabancılaşmanın yüksek düzeyde yaşanması ülkenin siyasal kültürü ile yakından ilgilidir. Türk toplumunda siyasal hayatı kendi eyleminin bir sonucu olarak gören, iyi yönetim talebini etkin bir

şekilde dile getiren, yönetim içinde sorumluluk üstlenen bir yurttaşlık kavrayışının temelleri atılamamıştır. Bunun nedeni hem Osmanlı'da hem Türkiye Cumhuriyeti'nde siyasal hakların tepeden inmece bir tarzda verilmesinin yurttaşlarda yaygın bir edilgenlik duygusu yaratması olabilir. Bu edilgenlik koşulları altında, demokratikleşme talepleri, siyasal sistemi ve siyasetçileri odak alan bir eleştirelilik çerçevesiyle sınırlı kalmıştır. Herkes eleştirmekte ama etkili olabilecek “büyük çoğunluk” harekete geçmemektedir.

Morse'a göre (1993) Bir insanın demokratik vatandaşlık algısı ile siyasal katılımı arasında ilişki vardır. Sorun iyi vatandaşlığın algılanmasında düğümlenmektedir. Eğer vatandaşlık yasalara ve kurallara sadece uymayı, onları etkilememeyi içeriyorsa, katılım elbette beklenmez. Oysa demokrasi vatandaşlarının katılımına bağlıdır. Ancak nasıl bir katılım? Uygun katılım yolları nelerdir? Bu soruların yanıtı ise genellikle siyasal kültür tarafından verilmektedir. Siyasal kültürün demokratikleşmesi ise eğitim ile gerçekleşebilecek bir demokratikleşme süreci içinde mümkündür.

Neden Gençler ve Öğretmen Adayları?

Yapılan araştırmaların ışığında, eğitim kurumlarının demokrasiyi geliştirerek yaşatacak etkin vatandaşlar yetiştirme sorumluluğunu yerine getirmediğini düşünmek ürkütücüdür. Özellikle de ancak yaşanılarak öğrenilebilecek olan demokrasinin, eğitim kurumlarında gençlere yaşatılmadığını düşünmek akla daha da vahim şeyler getirmektedir. Bu nedenle gençlere sunulan eğitimin niteliğini incelemek öncelikli konular arasında yer almalıdır. Bu noktada eğitim kurumlarının baş aktörleri olan öğretmenlerin kendilerinin ne ölçüde demokratik değer ve tutumlara sahip oldukları büyük önem taşımaktadır. Çünkü okulda demokratik bir kültür yaratmak, okuldaki tüm bireylerin – özellikle öğretmenlerin – bu değer ve tutumlara tek tek ne ölçüde sahip olduklarıyla yakından ilgilidir.

Bu noktada demokratik değer ve tutumlara sahip olmanın, demokrasi bilgisi olarak ele alınmadığının vurgulanmasında yarar vardır. Demokratik bilgi, beceri ve tutumlara gerçek anlamda sahip olan bireyler, bunu davranışsal olarak katılımıcılıkla ortaya koyarlar. Aksi takdirde gerçek anlamda bir demokratiklikten söz etmek doğru olmayacaktır. Bu nedenle bireylerin demokratik bilgi ve becerilere gerçekten sahip olup olmadıklarını anlamak için, davranışlarına bakmak yerinde olacaktır.

Planogan'a göre (2003) siyasal katılımıcılık gelişimseldir. O halde gelişim süreci içerisinde öğretmenlerin katılımıcılık düzeylerinin incelenmesi daha

isabetli olacaktır. Acaba toplumun istediği niteliklere sahip aktif vatandaşı yetiştirecek öğretmen adaylarının üniversite çağındaki siyasal katılımcılıkları ne düzeydedir? Öğretmen adaylarının siyasal katılımcılık düzeyleri hangi etkenlere bağlı olarak farklılıklar göstermektedir? Bu gereksinimden hareketle yapılması gereği duyulan bu çalışmada, öğretmen adaylarının, siyasal katılımcılık düzeylerine, sosyo-ekonomik ve kişisel özelliklerin etkisinin demokratik vatandaşlık eğitimi çerçevesinde incelenmesi amaçlanmıştır. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. Öğretmen adaylarının siyasal katılımcılık düzeyleri nasıldır?
2. Öğretmen adaylarının siyasal katılımcılık düzeylerini etkileyen etmenler hakkındaki görüşleri nelerdir?
3. Okudukları bölümün öğretmen adaylarının siyasal katılımcılık düzeylerine etkisi nedir?
4. Kişisel ve sosyo-ekonomik faktörlerin öğretmen adaylarının siyasal katılımcılık düzeylerine etkisi nedir?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, üniversite öğrencilerinin katılımcılık düzeylerine sosyo-ekonomik ve kişisel faktörlerin etkisini belirlemek üzere yapılan tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Araştırmanın bağımlı değişkeni öğretmen adaylarının siyasal katılımcılık düzeyleri, bağımsız değişkenler ise, öğretmen adaylarının cinsiyet, ailenin aylık ortalama geliri, anne – babanın eğitim düzeyi ve mesleği, ailenin yaşadığı yer, etnik köken, dinsel kurallara ve aileye bağlılık düzeyi, öğretmen adayının kendini nasıl tanımladığı, ailenin siyasete ilgisi, arkadaşları ile güncel siyasi olayları ne sıklıkta tartıştığı, üniversite öğrenci konseyi seçimlerinde daha önce oy kullanıp kullanmadığı ve aday olup olmadığı, siyasal örgütlülük düzeyi ve siyasal katılımını etkileyen etmenlerdir.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesindeki 4. sınıf öğrencileridir. Örneklem ise Sınıf Öğretmenliği (102), İngilizce Öğretmenliği (56), Psikolojik Danışma ve Rehberlik (53), Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri (65), Okul Öncesi Öğretmenliği (49) ve Sosyal

Öğretmen adaylarının siyasal katılımcılık düzeyi

Bilgiler Öğretmenliği (54) bölümlerinin son sınıf öğrencilerinden tabaka küme örnekleme yöntemiyle belirlenen ve araştırmaya katılmaya gönüllü olan 370 öğretmen adayından oluşmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının 215'i kız, 155'i erkek; yaş ortalaması ise 22.9'dur.

Veri Toplama Araçları

Verilerin toplanmasında, siyasal katılımcılığı etkileyen etmenleri belirlemek için araştırmacılar tarafından geliştirilen “Katılımcılığı Etkileyen Etmenler Anketi” ve öğrencilerin siyasal katılımcılık düzeylerini belirlemek için Çuhadar'ın (2005) geliştirdiği “Üniversite Öğrencileri Siyasal Katılımcılık Anketi” kullanılmıştır.

Katılımcılığı Etkileyen Etmenler Anketi, öğretmen adaylarının araştırmada ele alınan bağımsız değişkenlerle ilgili bilgilerini toplamak amacıyla 30 sorudan oluşmaktadır. Çuhadar'ın (2006) geliştirdiği Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Katılımcılık Anketi ise, siyasal katılımcılık düzeylerini belirlemek üzere beşli Likert tipinde (Her zaman – Hiçbir zaman) hazırlanan 16 maddeden oluşmaktadır.

Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen verilerin analizinde, aritmetik ortalama, standart sapma ve frekans dağılımları incelenmiş, bunun yanı sıra grupların karşılaştırılmasında t-testi, tek yönlü varyans analizi, Mann Whitney U ve Kruskal Wallis testleri kullanılmıştır. Siyasal Katılımcılık Anketi'ndeki elde edilen toplam puanlar, anketteki madde sayısına (16) bölünerek 1-5 ölçeğine dönüştürülmüş ve analizler bu ağırlıklı ortalamalar üzerinden yapılmıştır.

Bulgular

Öğretmen Adaylarının Siyasal Katılımcılık Düzeyleri

Öğretmen adaylarının siyasal katılımcılık düzeylerine ilişkin bulgular Tablo 1.'de gösterilmiştir.

Tablo 1'de görüldüğü gibi, öğretmen adaylarının en yüksek düzeyde katılım gösterdikleri madde “seçimlerde oy kullanma”dır ($\bar{X} = 3.82$). Bunun ardından 3.73 ortalama ile “Basında güncel siyaset ile ilgili haberleri izleme” ve 2.82 ortalama ile “Toplumsal içerikli panel, açık oturum, sempozyum,

konferanslara dinleyici olarak katılma” ifadeleri gelmektedir. Öğretmen adaylarının siyasal katılımçılık düzeylerinin en düşük ortalamaya sahip olduğu maddeler ise; 1.09 ortalama ile “Siyasi amaç taşıyan bir organizasyon için para toplama”, 1.12 ortalama ile “Propaganda amaçlı afiş yapıştırma” ve 1.13 ortalama ile de “Propaganda amaçlı bildiri, gazete, dergi vb. dağıtma” ifadeleridir. Her bir maddenin aritmetik ortalamasının toplanıp madde sayısına bölünmesiyle elde edilen genel ortalama ise 1.81’dir.

TABLO 1

Öğretmen Adaylarının Siyasal Katılımçılık Düzeylerinin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri (N=370)

Maddeler	$\bar{X}^{(*)}$	S
Basında güncel siyaset ile ilgili haberleri izleme.	3.73	.91
Seçimlerde oy kullanma.	3.82	1.55
Diğer insanları bir partiye oy verme yönünde ikna etme.	1.66	1.10
Siyasi parti çalışmalarına katılma.	1.29	.70
Siyasi mitinglere katılma.	1.44	.88
Gösteri yürüyüşlerine katılma.	1.36	.81
Toplumsal konularda bir imza kampanyasının düzenlenmesi için girişimde bulunma.	1.49	.93
İmza kampanyasına imza verme.	2.09	1.20
Siyasi amaç taşıyan bir organizasyon için para toplama.	1.09	.43
Siyasi amaç ile para toplayanlara maddi katkıda bulunma.	1.28	.73
Propaganda amaçlı afiş yapıştırma.	1.12	.50
Propaganda amaçlı bildiri, gazete, dergi vb. dağıtma.	1.13	.55
Toplumsal içerikli panel, açık oturum, sempozyum, konferanslara dinleyici olarak katılma.	2.82	1.23
İnternet sitelerindeki güncel siyaset anketlerinde görüş belirtme.	1.79	1.13
Gazetede yer alan haberler ya da köşe yazarlarının yorumları ile ilgili olarak mektup, faks, internet aracılığı kişisel düşünceleri aktarma.	1.58	.95
Beğenilmeyen/beğenilen bir uygulama için devlet yetkililerine eleştiri/takdir mektubu yazma.	1.32	.76
Toplam	1.81	.51

(*)Her bir maddeden alınabilecek en düşük puan 1, en yüksek puan 5’tir.

Öğretmen Adaylarının Siyasal Katılımçılık Düzeylerini Etkileyen Etmenler Hakkındaki Görüşleri

Öğretmen adaylarının siyasal katılımçılık düzeylerini etkileyen etmenlere ilişkin görüşleri Tablo 2’de gösterilmiştir.

TABLO 2

Öğretmen Adaylarının Siyasal Katılımcılık Düzeylerinin Etkileyen Faktörlere İlişkin Görüşleri

	Çok Etkiliyor		Etkiliyor		Biraz Etkiliyor		Etkilemiyor		Hiç Etkilemiyor		Toplam		$\bar{X}$	S
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
Üniversitedeki disiplin yönetmeliği	34	9.5	60	16.8	54	15.1	70	19.6	140	39.1	358	100	2.37	1.38
Aile baskısı	12	3.3	43	11.9	47	13	92	25.4	168	46.4	362	100	2.00	1.17
İş bulmama engeller endişesi	40	11.1	62	17.2	53	14.7	66	18.3	140	38.8	361	100	2.43	1.42
Arkadaş çevremden dışlanma endişesi	5	1.4	15	4.3	26	7.5	95	27.4	206	59.4	347	100	1.61	.90
Katılımı demokratik vatandaşlığın bir gereği olarak kabul etmem	49	13.9	64	18.2	54	15.3	60	17	125	35.5	352	100	2.57	1.46
Hakkımızda alınacak kararları etkileme isteği	48	13.4	67	18.8	65	18.2	68	19	109	30.5	357	100	2.65	1.42
Arkadaşlar arasında popüler olma isteği	2	0.6	12	3.3	21	5.8	78	21.7	246	68.5	359	100	1.45	.79
Toplumsal olaylara duyarlılığımın bir ifadesi olarak görmem	58	16.2	83	23.2	62	17.3	61	17	94	26.3	358	100	2.86	1.44
Başka (lütfen belirtiniz)...	16	61.5	1	3.8	2	7.7	1	3.8	6	23.1	26	100	3.76	1.72

Öğretmen adaylarının “Aşağıdaki faktörler siyasal katılımınız ne ölçüde etkilemektedir?” şeklinde yöneltilen soruya verdikleri yanıtlar incelendiğinde, “üniversitedeki disiplin yönetmeliği”nin katılımcılığı çok etkilediğini belirtenlerin % 9.5, etkilediğini belirtenlerin %16.8, biraz etkilediğini belirtenlerin % 15.1, etkilemediğini belirtenlerin % 19.6 ve hiç etkilemediğini belirtenlerin ise %39.1’lik oranlara sahip oldukları görülmektedir. Üniversitedeki disiplin yönetmeliğinin siyasal katılımcılığı etkileme düzeyi, beşli bir değerlendirme ölçeği üzerinden ortalama 2.37’dir. “Aile baskısı” faktörünün siyasal katılımını çok etkilediğini belirten

öğretmen adayı oranı %3.3, etkilediğini belirten öğretmen adayı oranı %11.9, biraz etkilediğini belirten öğretmen adayı oranı %13, etkilemediğini belirten öğretmen adayı oranı %25.4 ve hiç etkilemediğini belirten öğretmen adayı oranı ise %46.4'tür. Aile baskısının siyasal katılımıcılığı etkileme düzeyi, beşli bir değerlendirme ölçeği üzerinden ortalama 2'dir. Siyasal katılımıcılığı üzerinde "iş bulmayı engeller endişesi"nin çok etkili olduğunu belirtenler %11.1, etkili olduğunu belirtenler %17.2, biraz etkili olduğunu belirtenler %14.7, etkili olmadığını belirtenler %18.3 ve hiç etkili olmadığını belirtenler ise %38.8'lik oranları oluştururken, iş bulmayı engeller endişesi maddesinin beşli değerlendirme ölçeği üzerinden aritmetik ortalaması 2.43'tür. "Arkadaş çevresinden dışlanma endişesi"nin siyasal katılımıcılığı üzerinde çok etkili olduğunu belirten öğretmen adayı oranı %1.4 iken, etkiliyor diyenler %4.3, biraz etkiliyor diyenler %7.5, etkilemiyor diyenler %27.4 ve hiç etkilemiyor diyenler ise %59.4'tür. Arkadaş çevresinden dışlanma endişesinin siyasal katılımıcılığı etkileme düzeyi, beşli bir değerlendirme ölçeği üzerinden ortalama 1.61'dir.

"Katılımıcılığı demokratik vatandaşlığın bir gereği olarak kabul etme" ifadesinin siyasal katılımıcılığını çok etkilediğini belirten öğretmen adayı oranı %13.9, etkilediğini belirtenler %18.2, biraz etkilediğini belirtenler %15.3, etkilemediğini belirtenler %17, hiç etkilemediğini belirtenler ise %35.5'lik oranları oluşturmaktadır. Bu maddenin siyasal katılımıcılığı etkileme düzeyi ortalaması 2.57'dir.

"Hakkımızda alınacak kararları etkileme isteği" ifadesini öğretmen adaylarının %13.4'ü çok etkili, %18.8'i etkili ve %18.2'si de biraz etkili bulmakta iken, %19'u etkili olmadığını, %30.5'i ise hiç etkili olmadığını belirtmişlerdir. Hakkında alınacak kararları etkileme isteğinin siyasal katılımıcılığı etkileme düzeyi, beşli bir değerlendirme ölçeği üzerinden ortalama 2.65'tir. Arkadaşlar arasında popüler olma isteğinin siyasal katılımıcılığı üzerinde çok etkili olduğunu belirten öğretmen adayı oranı %0.6, etkili olduğunu belirten öğretmen adayı oranı %3.3 ve biraz etkili olduğunu belirten öğretmen adayı oranı ise %5.8'dir. Arkadaşlar arasında popüler olma isteğinin katılımıcılığı üzerinde etkili olmadığını belirten öğretmen adayı oranı %21.7 iken, hiç etkili olmadığını belirten öğretmen adayı oranı ise %68.5'tir. Bu maddenin siyasal katılımıcılığı etkileme düzeyi ortalaması 1.45'tir. Öğretmen adayları "toplumsal olaylara duyarlılığın bir ifadesi olarak görme" faktörünü siyasal katılımıcılıkları üzerinde %16.2 oranında çok etkili, %23.2 oranında etkili, %17.3 oranında biraz etkili bulmakta iken, öğretmen adaylarının %17'si bu faktörün etkili olmadığını, %26.3'ü ise hiç etkili olmadığını belirtmişlerdir. Bu maddenin siyasal

Öğretmen adaylarının siyasal katılımçılık düzeyi

katılımçılığı etkileme düzeyi ortalaması ise beşli değerlendirme ölçeği üzerinden 2.86'dır.

Bu durumda öğretmen adaylarının siyasal katılımçılık düzeylerini etkileyen en önemli faktörlerin "Toplumsal olaylara duyarlılığın bir ifadesi olarak görme" ($\bar{X} = 2.86$), "Hakkında alınacak kararları etkileme isteği" ($\bar{X} = 2.65$) ve "Katılımı demokratik vatandaşlığın bir gereği olarak kabul etme" ($\bar{X} = 2.57$) olduğu, en az etkileyen faktörlerin ise "Arkadaşlar arasında popüler olma isteği" ($\bar{X} = 1.45$), "Arkadaş çevresinden dışlanma endişesi" ($\bar{X} = 1.61$) ve "Aile baskısı" ($\bar{X} = 2.00$) olduğu görülmektedir.

Okudukları Bölüme Göre Öğretmen Adaylarının Siyasal Katılımçılık Düzeyleri

Öğretmen adaylarının siyasal katılımçılık düzeylerinin devam ettikleri bölüme göre betimsel değerleri ve ANOVA sonucu Tablo 3'te gösterilmiştir.

T ABLO 3
Öğretmen Adaylarının Siyasal Katılımçılık Düzeylerinin Okudukları Bölüme Göre Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	N	$\bar{X}$	S	F	p
İngilizce Öğretmenliği	52	1.80	.52	2.253	.04
Psikolojik Danışma ve Rehberlik	52	1.85	.47		
Sınıf Öğretmenliği	101	1.82	.44		
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	38	1.92	.52		
Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi	60	1.70	.47		
Okulöncesi Öğretmenliği	44	1.64	.46		
Toplam	370	1.79	.48		

Tablo 3'te öğretmen adaylarının siyasal katılımçılık ortalamaları okudukları bölüm açısından incelendiğinde en yüksek ortalamanın Sosyal Bilgiler Öğretmenliğinde okuyan öğrencilere ($\bar{X} = 1.92$) ait olduğu görülmektedir. Bunun ardından Psikolojik Danışma ve Rehberlik ($\bar{X} = 1.85$), Sınıf Öğretmenliği ($\bar{X} = 1.82$) ve İngilizce Öğretmenliği ($\bar{X} = 1.80$) bölümlerindeki öğretmen adaylarının siyasal katılımçılık ortalamaları gelmektedir. En düşük ortalama ise Okulöncesi Öğretmenliğinde okuyan

öğrencilere ($\bar{X} = 1.64$) aittir. İkinci en düşük ortalama ise Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümündeki öğretmen adaylarında ($\bar{X} = 1.70$) hesaplanmıştır. Tüm bölümlerdeki 370 öğretmen adayının siyasal katılımçılık ortalaması ise beş derecelendirmeli ölçek üzerinde 1.79 olarak hesaplanmıştır. Öğretmen adaylarının okudukları bölümlere göre siyasal katılımçılık düzeyleri arasında anlamlı bir farkın olduğu görülmektedir. Bu farkların hangi bölümler arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Scheffe testi sonuçlarına göre, Sosyal Bilgiler Bölümü öğrencilerinin siyasal katılımçılık düzeyleri Okul Öncesi ve Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü öğrencilerinden, Sınıf Öğretmenliği ile Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bölümü öğrencilerinin siyasal katılımçılıkları da Okul Öncesi Eğitimi Bölümü öğrencilerinden daha yüksek çıkmıştır.

Öğretmen Adaylarının Siyasal Katılımçılık Düzeyleri Üzerinde Kişisel ve Sosyo-Ekonomik Faktörlerin Etkisi

Araştırma kapsamında öğretmen adaylarının siyasal katılımçılık düzeyleri, kişisel ve sosyo-ekonomik özellikleri açısından incelenmiştir. Tablo 4'te yapılan analizler sonucunda incelenen değişkenlere bağlı olarak öğrencilerin siyasal katılımçılık düzeyleri arasındaki farklara ilişkin anlamlılık düzeyleri verilmiştir.

Yapılan analizler sonucunda aileye bağlılık, öğrenci konseyi seçimlerinde oy kullanma ve birden fazla derneğe üye olma dışındaki kişisel faktörlere göre öğretmen adaylarının siyasal katılımçılık düzeyleri arasında anlamlı farklar bulunduğu belirlenmiştir. Cinsiyet açısından elde edilen anlamlı fark incelendiğinde, kız öğrencilerin siyasal katılımçılık ortalamasının 1.74, erkek öğrencilerin ortalamasının ise 1.87 olduğu ve farkın erkek öğretmen adayları lehine olduğu görülmüştür.

Öğretmen adaylarının siyasal katılımçılık düzeylerinin dine bağlılık değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmüştür [$\chi^2 (4) = 22.177, p < .001$]. Grupların sıra ortalamaları dikkate alındığında, en yüksek katılımçılık düzeyinin dinsel kurallara hiç bağlı olmadığını belirten öğretmen adaylarına ait olduğu, bunun ardından “biraz bağlıyım” ve “genellikle bağlıyım” diyen öğretmen adaylarının geldiği; siyasal katılımçılık düzeyi en düşük grubun ise dinsel kurallara “sıkı sıkıya bağlı” olduğunu belirten öğretmen adaylarına ait olduğu belirlenmiştir. Gruplar arasında gözlenen farkların, hangi gruplar arasındaki anlamlı farklara bağlı olarak ortaya çıktığını belirlemek üzere yapılan Mann Whitney U testleri sonucunda, dinsel kurallara hiç bağlı olmadığını belirten öğretmen adayları ile dinsel

Öğretmen adaylarının siyasal katılımçılık düzeyi

kurallara sıkı sıkıya bağlı olduğunu, genellikle bağlı olduğunu, orta düzeyde bağlı olduğunu ve biraz bağlı olduğunu belirten öğretmen adayları arasında dinsel kurallara hiç bağlı olmadığını belirten öğretmen adayları lehine; dinsel kurallara orta düzeyde bağlı olduğunu belirten öğretmen adayları ile biraz bağlı olduğunu belirten öğretmen adayları arasında ise dinsel kurallara biraz bağlı olduğunu belirten öğretmen adayları lehine anlamlı farklar bulunmuştur.

TABLO 4
Öğretmen Adaylarının Siyasal Katılımçılık Düzeyleri Üzerinde Kişisel ve Sosyo-Ekonomik Faktörlerin Etkisine İlişkin Anlamlılık (p) Değerleri

Kişisel faktörler	p	Sosyo – Ekonomik Faktörler	p
Cinsiyet	.012	Aile gelir düzeyi	.958
Dine bağlılık	.000	Anne eğitim düzeyi	.797
Aileye bağlılık	.152	Baba eğitim düzeyi	.590
Kendini tanımlama	.038	Anne mesleği	.295
Arkadaşlarla siyasi tartışma	.000	Baba mesleği	.295
Öğrenci konseyi seçimlerinde oy kullanma	.128	Etnik köken	.059
Öğrenci konseyi seçimlerinde aday olma	.000	Ailenin siyasal ilgisi	.000
Derneğe üyelik	.000	Ailenin yaşadığı yer	.416
Partiye üyelik	.006		
Birden fazla derneğe üyelik	.795		
Üye olmayıp çalışmalarını izleme	.000		
Gelecekte sendikaya üye olmayı düşünme	.000		

Öğretmen adaylarının “Kendinizi tek kelimeyle ifade etmeniz gerekse, aşağıdakilerden hangisini tercih edersiniz?” şeklinde yöneltilen soruya verdikleri “Dünya vatandaşı”, “Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı”, “Türk, Kürt, Arap, vb.” veya “Müslüman” şeklindeki yanıtlar doğrultusunda siyasal katılımçılık düzeylerini belirlemek üzere yapılan Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre siyasal katılımçılık düzeyleri, kendilerini tek kelimeyle nasıl tanımladıklarına bağlı olarak anlamlı farklılıklar göstermektedir [$\chi^2 (3) =$

8.439, $p < .05$]. Grupların sıra ortalamaları dikkate alındığında, kendini Türk, Kürt, Arap vb. etnik köken ifadesiyle tanımlayan öğretmen adaylarının siyasal katılımcılık düzeylerinin (211.53) diğer gruplarinkinden yüksek olduğu belirlenmiştir. Bunun ardından siyasal katılımcılık düzeyi en yüksek ikinci grubu kendini dünya vatandaşı olarak (189.68), üçüncü grubu ise kendini Müslüman olarak (169.37) tanımlayan öğretmen adayları oluşturmaktadır. Siyasal katılımcılık düzeyi en düşük olarak belirlenen grup ise kendini Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak tanımlayan öğretmen aday grubudur (160.41). Yapılan Mann Whitney U testleri sonucunda ise kendini dünya vatandaşı olarak tanımlayanlar ile kendini Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak tanımlayanlar arasında, kendini dünya vatandaşı olarak tanımlayan öğretmen adayları lehine anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir.

Öğretmen adaylarının siyasal katılımcılık düzeyleri, arkadaşlarıyla güncel siyasi olayları tartışma sıklığına göre anlamlı farklılıklar göstermektedir [$\chi^2(4) = 81.237, p < .001$]. Grupların sıra ortalamaları dikkate alındığında, en yüksek katılımcılık düzeyinin arkadaşlarıyla güncel siyasi olayları her zaman tartıştığını belirten öğretmen aday grubuna (297.50) ait olduğu, bunun ardından güncel siyasi olayları genellikle (232.10), ara sıra (184.06) ve çok seyrek (119.33) tartışan öğretmen adaylarının geldiği görülmüştür. Siyasi katılım düzeyi en düşük olan öğretmen aday grubu (97.71) ise, arkadaşlarıyla güncel siyasi olayları hiçbir zaman tartışmadığını belirtenlerdir. Analizler sonucunda, güncel siyasi olayları arkadaşlarıyla her zaman tartışan öğretmen adaylarının siyasal katılımcılık düzeyleri ile siyasi olayları genellikle, ara sıra ve çok seyrek tartışanlarla hiçbir zaman tartışmayan öğretmen adayları arasında, her zaman tartışan öğretmen adayları lehine anlamlı farklar bulunmuştur. Bunun yanı sıra, güncel siyasi olayları arkadaşlarıyla genellikle tartıştığını belirten öğretmen adayları ile bu olayları ara sıra ve çok seyrek tartışanlarla hiçbir zaman tartışmayan öğretmen adayları arasında, genellikle tartışan öğretmen adayları lehine; güncel siyasi olayları ara sıra tartıştığını belirten öğretmen adayları ile çok seyrek tartıştığını ve hiçbir zaman tartışmadığını belirten öğretmen adayları arasında da ara sıra tartıştığını belirten öğretmen adayları lehine anlamlı farklar bulunmuştur.

Öğretmen adaylarının öğrenci konseyi seçimlerinde aday olma durumlarına göre yapılan t testi sonucunda, bu seçimlerde öğrenci temsilciliği için aday olduğunu belirtenlerin ortalamasının 2.75, daha önce hiç aday olmadığını belirtenlerin ortalamasının ise 1.78 olduğu ve grupların ortalamaları arasındaki bu farkın, aday olan öğretmen adayları lehine anlamlı olduğu belirlenmiştir ($p < .001$).

Öğretmen adaylarının siyasal katılımçılık düzeyi

Öğretmen adaylarının siyasal örgütlülük düzeylerine göre siyasal katılımçılık düzeylerini belirlemek üzere yapılan t-testleri sonucunda, siyasal bir partiye üye olduğunu belirten öğretmen adaylarının siyasal katılımçılık ortalaması 2.72, üye olmadığını belirten öğretmen adaylarının ortalaması ise 1.75; bir derneğe üye olduğunu belirtenlerin ortalaması 2.08, olmadığını belirtenlerin ise 1.74; birden fazla derneğe üye olduğunu belirten bir kişinin ortalaması 1.87, olmayanların 1.75; bir derneğe veya partiye üye olmadığını ancak çalışmalarını izlediğini belirten öğretmen adaylarının ortalaması 2.42, herhangi bir dernek veya partinin çalışmalarını izlemediğini belirten öğretmen adaylarının ortalaması ise 1.70'tir. Sorulara evet ve hayır yanıtını veren grupların ortalamaları arasındaki bu farklılıklar, birden fazla derneğe üye olma dışındaki maddelerde, bir partiye veya derneğe üye olanlarla üye olmayan fakat çalışmalarını izleyen öğretmen adayları lehine .05 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Gelecekte alanındaki bir sendikaya üye olmayı düşünme bakımından evet ve hayır diyen öğretmen adaylarının katılımçılık düzeyleri arasında anlamlı bir fark olduğu ($U=7057.000$, $p<.000$) ve gelecekte bir sendikaya üye olmayı düşünen öğretmen adaylarının katılımçılık düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Öğretmen adaylarının siyasal katılımçılık düzeyleri, ailelerinin aylık gelirine, anne – baba eğitim düzeyine, anne – baba mesleğine, etnik kökene, ailenin siyasal ilgisine ve ailenin yaşadığı yere göre incelendiğinde, gruplar arasındaki farkların ailenin siyasal ilgisi dışındaki faktörlerde istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir. En yüksek ortalama (2.26) ailesinin siyasete çok fazla ilgisi olduğunu belirten öğretmen adaylarına aittir. Bunun ardından ailesi siyasete genellikle ilgili olanlar (1.93), orta düzeyde ilgili olanlar (1.81) ve biraz ilgili olanlar (1.75) gelmektedir. Siyasal katılımçılık ortalaması en düşük (1.60) grubu ise ailesi siyasetle hiç ilgili olmayan öğretmen adayları oluşturmaktadır. Gruplar arasında anlamlı ($p<.000$) olduğu belirlenen bu farklılıkların kaynağı incelendiğinde ise, ailesi çok fazla ilgili olan öğretmen adayları ile ailesi biraz ilgili olan ve ailesi hiç ilgili olmayan öğretmen adayları arasında ailesi çok fazla ilgili olan öğretmen adayları lehine; ailesi genellikle ilgili olanlarla ailesi hiç ilgili olmayanlar arasında ise ailesi genellikle ilgili olan öğretmen adayları lehine anlamlı farklılıklar olduğu belirlenmiştir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Araştırma bulguları, öğretmen adaylarının siyasal katılımçılık düzeylerinin oldukça düşük olduğu yönündedir. Tüm katılım türlerine verilen yanıtlardan elde edilen genel ortalama, 1 ve 5 arasında değişen bir dereceleme ölçeğinde (1 hiçbir zaman – 5 her zaman) 1.81'dir. İki ortalamanın “çok seyrek” bir katılım yansıttığı düşünülürse, durum anlaşılmaktadır.

Araştırma bulgularından, öğretmen adaylarının en sık katıldıkları siyasal etkinliğin seçimlerde oy kullanma (3.82) ve basında güncel siyaset ile ilgili çıkan haberleri izleme (3.73) olduğu anlaşılmaktadır. Bu iki katılım biçimini ayırırsak, geriye kalan katılım biçimlerinin ortalamasının daha da düşeceği açıktır. Öğretmen adaylarının “internet sitesindeki güncel siyaset anketlerinde görüş belirtme” (1.79), “beğenilmeyen/beğenilen bir uygulama için devlet yetkililerine eleştiri/takdir mektubu yazma” (1.32) gibi geleneksel olmayan, modern siyasal katılım etkinliklerine çok seyrek ya da hiç katılmadıkları anlaşılmaktadır. Hem yurt içinde hem yurt dışında konuyla ilgili yapılan araştırmalar da gençler arasında siyasal katılımçılık düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir (Borre, 2000; Brown, 2003; Dixon, 1996; Dudley ve Gitelson, 2003; Erdoğan, 2003; Flanagan, 2003; McAllister ve White 1994; Soule, 2001; Torney - Purta- Amadeo, 2003; Wilkins, 1999).

Erdoğan'ın (2003) Türk gençliğinin siyasal katılımçılık düzeyi ile ilgili yaptığı araştırmada, en fazla katılınan siyasal etkinliğin oy verme olduğu (%61), diğer siyasal etkinliklere ise gençlerin en fazla %20'sinin katıldığı anlaşılmaktadır. Wilkins'in (1999) İngiltere'de öğretmen adaylarıyla yaptığı araştırmada da benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Wilkins (1999), öğretmen adayları arasında siyasetle ilgilenme oranının çok düşük olduğunu belirterek, “siyaset öğretmen adaylarının yaşamlarının bir parçası değildir” sonucuna ulaşmıştır. Türkiye'nin tarihi ve sosyal yapısı göz önüne alındığında da, öğretmenlik mesleğine siyasal partiler üstü bir misyon yüklediği görülmektedir. Öğretmen adaylarının siyasal katılımçılık düzeylerinin düşük olması, kendilerini böyle bir öğretmenlik algısı içinde görmeye başlamalarının bir göstergesi olarak düşünülebilir. Yine aynı şekilde, McAllister ve White (1994), komünizm sonrası Rusya'da yaptıkları bir çalışmada, arkadaşlarla siyaset tartışma (%32) ve seçimlerde oy kullanma (%83) dışında kalan siyasal katılım etkinliklerine katılım oranlarının çok düşük olduğunu ortaya koymuşlardır. Uluslararası Eğitsel Başarıyı Değerlendirme Birliğinin (IEA) 14 ülkede lise sonrası gençlik üzerinde yaptığı kapsamlı araştırmada da benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır.

Gençlerin %49'u "siyasetle ilgileniyorum" önermesini katılıyorum ya da tamamen katılıyorum şeklinde yanıtlamışlardır. Gelecekte oy kullanmayı düşünme ve siyasi haberleri (gazete, dergi, TV ve radyodan) izleme dışında kalan siyasal etkinliklere katılmayı düşünenlerin oranı %17 ve altında kalmıştır. Brown (2003) da Kanadalı gençler üzerinde yaptığı araştırmada, siyasal katılımın tersi olan siyasal yabancılaşmanın, Kanadalı gençler arasında yaygın olduğunu belirtmektedir.

Sonuç olarak, birçok dünya ülkesinde olduğu gibi Türkiye'de de üniversite gençliğinin bir bölümünü oluşturan öğretmen adayları arasında siyasal katılımçılık açısından önemli bir sorun olduğu görülmektedir. Araştırmanın bir üniversitede yapılmış olması nedeniyle sonuçları tüm Türkiye'ye genellemek mümkün değildir. Ancak, araştırma bulgularının Türkiye'de gençler üzerinde yapılan daha geniş çaplı araştırma sonuçlarıyla tutarlılığı da dikkate değer bir konudur.

Öğretmen adaylarının siyasete ilgisizliği ve siyasi katılım kanallarını kullanmamalarının pek çok olası nedeni olabilir. Sorun aslında tüm toplumu kapsayan demokratik bir siyasi kültürün henüz gelişmemiş olmasıyla yakından ilgilidir. Gençlikle yaşlılarla, toplumu oluşturan bireylerde katılımçı bir demokrasi anlayışının gelişmemiş olması, oy verme, siyasetle ilgili haberleri izleme ve tartışma dışında kalan katılım yollarının demokratik bir eylem yolu olarak algılanmasını engellemektedir. Öte yandan, geleneksel olmayan katılım yollarının (boycot, yürüyüş, vb.) genelde marjinal gruplar tarafından sık kullanılması ve şiddet öğeleri taşıması, bu gibi katılım yollarının halkın gözünde olumsuz algılanmasına neden olabilmektedir.

Yapılan araştırmalar (Dixon, 1996; Glanville, 1999; Purta ve Amadeo, 2003; Wilkins, 1999), siyasal katılımın önemli yordayıcılarından birinin siyasal bilgi, dolayısıyla eğitim olduğunu da ortaya koymaktadır. Sorunun önemli kaynaklarından biri de hem orta eğitimde hem de hem de yüksek eğitimde demokratik yurttaşlık eğitimiyle ilgili kuramsal ve uygulamalı derslerin azlığı, olanların da etkin işlenememesi olabilir. Üniversitelerdeki eğitim programları, bölümlerin kendi uzmanlık alanları kapsamına sıkıştırılmış derslerin dışında, genel bir yurttaşlık ve yaşam felsefesi oluşturacak disiplinlerarası derslerden yoksundur. Üniversiteyi okuyan bir öğrenci, yalnızca kendi uzmanlık alanında dersler almaktadır. Demokratik sistemin işleyişi, katılımçılık, küresel ve yerel sorunlar ve çözüm yolları gibi genel ancak gerekli konular, maalesef bölümlerin eğitim programlarında yer bulamamaktadır.

Ayrıca, örtük program denilen okuldaki ilişkiler ve uygulamaların oluşturduğu kültür de, öğretmen adaylarının siyasal katılım düzeylerini etkileyen etmenler arasında olabilir. Martinson (2003), okulun işleyişindeki antidemokratik güç ilişkileri ve öğretim uygulamalarının siyasal katılımı etkileyeceğini belirtmektedir. Ronney'in belirttiği gibi, günümüz üniversite gençliği siyasetle ilgilenme yerine, arkadaş edinme, eş bulma, güzel zaman geçirme gibi etkinliklere odaklanmaktadır (Akt:Martinson, 2003). Çünkü üniversitenin informal kültürü bu tür etkinlikleri özendirir. Ayrıca üniversitelerde yöneticiler de yürüyüş, mektup yazma vb. katılım yollarını pek hoş karşılamamakta, sadece dersine çalışan uslu öğrenciler istemektedir.

Araştırmanın ikinci sonucu öğretmen adaylarının siyasal katılım düzeylerini etkileyen etmenler hakkındaki görüşleriyle ilgiliydi. Öğretmen adayları kendilerine sunulan seçeneklerden, siyasal katılım düzeylerini en fazla “toplumsal olaylara duyarlılığın bir ifadesi olarak görme” (X= 2.86) ve “Hakkında alınacak kararları etkileme isteği” (X= 2.65) faktörlerinin etkilediğini belirtmişlerdir. En az etkileyen etmen ise “arkadaşlar arasında popüler olma isteği” (X=1.45) olmuştur. Bu sonuç bize üniversite gençliğinin aslında siyasal katılım için bir potansiyele sahip olduğunu ancak bunu eyleme dökmek noktasında ortam ve bilgi eksikliği bulunduğunu göstermektedir. Aile baskısı ve üniversite disiplin yönetmeliği gibi etmenlerin çok etkili olmadığı anlaşılmaktadır.

Araştırmada yanıt aranan sorulardan biri de, öğretmen adaylarının okudukları bölümlere göre siyasal katılım düzeylerinde bir farklılaşma olup olmadığı idi. Elde edilen verilerin analiz sonuçlarına göre, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bölümü öğrencilerinin diğer bölüm öğrencilerine göre daha yüksek siyasal katılım gösterdikleri anlaşılmaktadır. En düşük düzeyde ise Okul Öncesi Öğretmenliği ile Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Bölümü öğrencileri bulunmaktadır. Sosyal Bilgiler Öğretmenliği eğitim programında yurttaşlık bilgisi ve demokrasi ile ilgili derslerin bulunmasının, bu bölüm öğrencilerinin siyasal katılım düzeylerini etkilediği söylenebilir.

Araştırmada öğretmen adaylarının siyasal katılım düzeyleri kişisel etmenlerine göre karşılaştırılmış ve bu etmenler ile siyasal katılım düzeyi arasında anlamlı farklar bulunmuştur. Cinsiyet açısından erkekler lehine; dine bağlılık açısından, dine hiç bağlı olmayanların lehine; kendini ifade etme bakımından, kendini Kürt, Türk, Arap gibi etnik köken açısından ifade edenler lehine; arkadaşlarla güncel siyaset konuşma açısından, arkadaşlarıyla güncel siyaseti her zaman tartışanlar lehine;

öğrenci konseyi seçimlerinde aday olma açısından aday olanlar lehine; bir partiye üye olma açısından, üye olanlar lehine; gelecekte bir sendikaya üye olmayı düşünme açısından, üye olmayı düşünenler lehine, siyasal katılımçılık düzeylerinde anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Ailesine bağlılık düzeyi açısından ise anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Cinsiyet ve siyasal katılım arasındaki ilişki incelendiğinde, erkeklerin kızlara oranla siyasal katılımçılık düzeylerinin daha yüksek bulunduğuna ilişkin birçok araştırma sonucunun bulunduğu görülmektedir (Baykal, 1970; Brown, 2003; Erdoğan, 2003; Kalaycıoğlu, 1983; Ozankaya, 1966; Torney-Purta ve Amadeo, 2003). Bu sonucun olası nedenleri arasında birçok etmen sayılabilir. Öncelikle geleneksel ve geleneksellikten sıyrılmaya çalışan toplumlarda kadının rolü daha çok ev ve çocuk işleriyle sınırlandırılmış, erkek ise ev dışındaki işlerle görevli görülmüştür. Bu nedenle siyaset de bir erkek işi olarak algılanmıştır.

Araştırmada dine bağlılık ve siyasal katılımçılık arasında ters yönde bir ilişki bulunmuştur. Dine bağlılık düzeyi yüksek olanlarda siyasal katılımçılık düzeyi düşük; dine bağlılık düzeyi düşük olanlarda ise yüksek düzeyde bir katılımçılık görülmüştür. Bu bulgu, “şeriatın kestiği parmak acımaz” atasözünde somutlaşan geleneksel dinsel kültür ile açıklanabilir. İslam toplumunda halkın yönetime katılma geleneği çok zayıftır. Merkez ve çevre arasındaki ilişkileri sağlayan ikincil yapıların bulunmaması, halkın siyasal süreçlere katılmadaki isteksizliği ve deneyimsizliği, siyasetin yalnızca seçkinler tarafından yürütülen bir iş olarak görülmesi geleneğini doğurmuştur (Kılınçkaya, 2004). Türk-İslam siyasi kültüründe yer alan katılımdan uzak durma tutumunda rol oynayan başlıca olgu “tevekkül”dür. İslam’da yönetimin dinsel bir temele dayanması bu tutumu daha da pekiştirmektedir. Bu anlayışa göre, yönetimi dizginlemek veya değiştirmek için insanın elinden gelen bir şey yoktur, dolayısı ile katılım anlamsızdır (Al-Azmeh, 1994).

Ancak alanyazından aktarılan değerlendirmeler geleneksel İslam toplumu için doğru kabul edilse de, günümüzde birçok Müslüman ülkede ve Türkiye’de siyasal iktidarlara yöneltilen dinsel içerikli istemlerin yer aldığı eylemler yoğun olarak yaşanmaktadır. Bu açıdan araştırmanın bu boyutunda elde edilen veriler ile Türkiye’de gözlemlenen durum birbirine paralellik göstermemektedir. Fakat araştırmanın yapıldığı Çukurova Üniversitesi’nde bu tür dinsel kökenli siyasal eylemlerin görülmemesi ve kendini dine bağlı olarak görenler ile dini kurallara göre yönetilen bir devlet düzeni isteyenlerin birbirine karıştırılmaması gerekliliği sonuçların yorumlanmasında dikkate alınmalıdır.

Kendini ifade etme boyutunda, kendini dünya vatandaşı olarak görenlerle, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak görenler arasında dünya vatandaşı olarak görenler lehine anlamlı bir fark bulunmuştur. Kendini Kürt, Arap vb. etnik bir kimlikle ifade edenlerle, dünya vatandaşı olarak ifade edenlerin siyasal katılımçılık düzeyleri Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak ifade edenlerden daha yüksek bulunmuştur. Birbirinin tam zıttı olan iki anlayışın, siyasal katılımçılık düzeylerinin yüksek olması, olayın farklı bağlamlarda ele alındığını göstermektedir. Üstel (1999), toplumun ekonomik açıdan en dezavantajlı kesimleri, tarihsel nedenler ile kendilerini bir bütün olarak daha az avantajlı hisseden bir etnik gruba da ait olduklarında, etnik kimliğin daha ısrarla savunulduğuna dikkat çekmektedir. Bu durum, etnik kimliğini ön plana çıkaranların siyasal katılımçılıklarının da yüksek olmasının, buldukları konuma ciddi bir başkaldırı içinde olduklarını göstermektedir. Dünya vatandaşlığı ifadesi ise günümüzün ulus-devlet anlayışına, ulusa duyulması gereken aidiyete tamamen ters bir isteği ifade etmektedir ki sonuçta bu isteğin gerçekleşmesi için de güçlü bir siyasal katılım gerekmektedir.

Aileden ayrı yaşanan üniversite ortamında arkadaş grubunun önemi daha da büyüktür. Aslında, arkadaş grubu her yaşta siyasal toplumsallaşmada etkili bir faktördür (Edelstein, 1970, Akt: Alkan, 1989). Arkadaşlarla siyasi konuların konuşulmasının, siyasal katılımçılık düzeyine etkisi konusunda çeşitli araştırma bulguları bulunmaktadır. Brown (2003), siyasetle ilgilenme ve siyaset konuşmayla siyasal katılım arasında bir ilişkinin olduğunu belirtmektedir. Brown'a göre siyaseti az konuşanlar daha az siyasal katılımcı olmaktadır. Böylelikle siyasal ilgi, bilgi ve eylem arasında olumlu bir ilişkinin görüldüğünü söylenebilir.

Öğrenci konseyi seçimleri, üniversite öğrencilerinin üniversitede oy kullandıkları tek yasal siyasal katılma biçimidir. Ancak seçildikleri halde yönetimde söz sahibi olamama gibi nedenlerle, öğrencilerin ilgisini pek çekmemektedir. Oy vermeye katılım oranı, genel seçimlerde oy kullanma oranından daha düşük bulunmuştur. Konsey seçimlerinde oy verip vermeme siyasal katılımçılığı etkilememekle aday olmanın etkisinin olduğu görülmektedir. Aday olan öğrencilerin siyasal katılımçılık düzeyleri, aday olmayanlara göre daha yüksek bulunmuştur. Aday olanların siyasal katılımçılık düzeylerinin yüksek çıkması, siyasete ilgi ve siyasal eylem arasındaki ilişkiyle açıklanabilir.

Siyasal örgütlülük ve siyasal katılım arasındaki pozitif ilişki birçok araştırmacı tarafından ortaya konulmuştur (Glanville, 1999; Kalaycıoğlu, 1983; Şaylan, 1998). İster okulda çeşitli kulüplere üye olma, ister bir siyasi

parti, sendika ya da sivil toplum örgütüne üye olma şeklinde olsun, tümü siyasal katılımçılığı olumlu yönde etkilemektedir. Bu araştırmada da bir siyasi partiye üye olanların olmayanlara göre; gelecekte sendikaya üye olmak isteyenlerin, istemeyenlere göre daha yüksek bir siyasal katılımçılık düzeyine sahip oldukları ortaya konulmuştur. Siyasal bir yönü olmasa bile, bir örgüte katılmak ve birlikte çalışmak belirli bir yurttaşlık bilinci gerektirmektedir. Bu bilince sahip kişilerin, eylemlerini siyasal alanlara kaydırma olasılığı her zaman vardır.

Araştırmada yanıt aranan son soru, sosyo-ekonomik etmenlerin öğretmen adaylarının siyasal katılımçılık düzeylerini ne derece etkilediği idi. Ailenin gelir düzeyi, anne – baba eğitim düzeyi, anne – baba mesleği, etnik köken, ailenin siyasete ilgisi ve ailenin yaşadığı yer değişkenleri açısından öğretmen adaylarının siyasal katılımçılık düzeylerinde bir farklılık oluşup oluşmadığı araştırılmıştır. Yapılan analizler sonunda, öğretmen adaylarının siyasal katılımçılık düzeylerinin ailenin gelir düzeyine, anne babanın eğitim düzeyine, anne babanın mesleğine, etnik kökene ve ailenin yaşadığı yere göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı ancak ailenin siyasete ilgisine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı bulunmuştur.

Ailelerinin siyasete ilgisi fazla olan öğretmen adaylarının siyasal katılımçılık düzeyleri en yüksek, ailesi siyasetle ilgilenmeyenlerin siyasal katılımçılık düzeyleri ise en düşük bulunmuştur. Aradaki farklar istatistiksel olarak anlamlı olmamakla birlikte, en yüksek katılımçılık düzeyi ailesinin geliri aylık ortalama 2000 YTL ve üzerinde olanlarda, buna karşın en düşük düzey ise aile geliri aylık 500 – 999 YTL olan öğretmen adaylarında görülmüştür. Yine anlamlı olmamakla birlikte annesi sadece okuma yazma bilenlerin siyasal katılımçılık düzeyleri en düşük, annesi üniversite mezunu olanların ise en yüksek bulunmuştur. Anne eğitim düzeyinin tersine, babası okuryazar olmayanların siyasal katılımçılık düzeyleri en yüksek, babası ortaokul mezunu olanların ise en düşük bulunmuştur. Anne baba mesleği açısından da aradaki farklar anlamlı olmamakla birlikte, dikkat çekici bir şekilde annesi ve babası öğretmen olanların siyasal katılımçılık düzeyi daha yüksek bulunmuştur. Etnik köken açısından ise, siyasal katılımçılık düzeyi en yüksek grup “diğer” seçeneğinde kendini Çerkez, Laz, Zaza olarak niteleyen gruptur. Etnik kökenini Kürt olarak belirtenler de Türk olarak belirtenlerden daha yüksek siyasal katılımçılık düzeyine sahiptir. Ailenin yaşadığı yer açısından ise, en yüksek ortalamaya ailesi kasabada oturanlar, en düşük ortalamaya ise ailesi şehirde yaşayanlar sahiptir.

Alanyazın incelendiğinde, sosyo-ekonomik etmenlerin siyasal katılımçılık düzeyiyle yakından ilişkili olduğuna ilişkin bulguların mevcut

olduğu görülmektedir. Araştırmalar, aile geliri yüksek olanların düşük olanlara oranla daha fazla katılımçılık sergilediklerini göstermektedir (Brown, 2003; Kalaycıoğlu, 1984). Anne – babası yüksek eğitimli kişilerin siyasal katılımçılık düzeylerinin de yüksek olması beklentisi vardır (Lipset, 1986). Bu yargı, bu araştırmada anne eğitimi açısından doğrulanırken, baba eğitimi tam tersi bir sonuç vermiştir. Erdoğan'ın (2003) Türk gençliği üzerinde yaptığı çalışmada da benzer bir şekilde, en yüksek katılımçılık düzeyi, babası ilkokul mezunu olan gençlerde çıkmıştır. Sosyo-ekonomik statünün bir göstergesi olarak, anne-babanın daha yüksek statüde bir meslek sahibi olması siyasal katılımçılık düzeyi ile yakından ilişkili görülmektedir (Alkan, 1998; Kalaycıoğlu, 1983; Turan, 1976). Meslek grubu açısından, ailenin öğretmen olmasıyla siyasal katılımçılık düzeyleri arasında olumlu bir ilişki vardır (Baykal, 1970). Baykal'ın 1970'teki bulgusuyla, bu araştırmanın bulgusu paralellik göstermektedir. Yaşanılan yer açısından incelediğimizde, kentte yaşayanların kırsal kesimde yaşayanlar oranla siyasal katılımçılık düzeyleri daha yüksek bulunmuştur (Erdoğan, 2003; Varol, 2000). Bu araştırmada da Büyükşehir, kasaba ve ilçede yaşayanların siyasal katılımçılık düzeyi köyde yaşayanlara oranla yüksek bulunmuştur.

Etnik bir gruba ait olma ile özellikle siyasal katılımın bazı boyutları (örneğin protesto eylemleri, afiş, pankart yapıştırma vb.) arasında bir ilişkinin olduğu görülmektedir (McAllister ve White, 1994; Üstel, 1999). Daha önceki araştırmalarda elde edilen bulgular ile bu araştırmanın bulguları arasında paralellik vardır. Alanyazında, ailenin siyasete ilgisiyle siyasal katılımçılık düzeyi arasında da bir ilişkinin olduğu ortaya konulmuştur. Ailesi siyasetle ilgili olanların siyasal katılımçılık düzeyleri daha yüksek bulunmuştur (Öztekin, 1993; Akt: Kahraman, 2002). Ailenin siyasete ilgisi konusundaki araştırma bulguları da bu araştırmanın bulgularını desteklemektedir.

Genel olarak ailenin siyasete ilgisi dışındaki sosyo-ekonomik etmenlerin öğretmen adaylarının siyasal katılımçılık düzeylerini anlamlı bir şekilde etkilemediğini söyleyebiliriz. Anlamlı olmamakla birlikte, ortaya çıkan istatistiksel sonuçlar, alanyazındaki bulgularla tutarlılık göstermektedir. Ancak sosyo-ekonomik etmenlerin öğretmen adaylarının siyasal katılımçılık düzeylerine etkisini belirleyebilmek için daha büyük örneklemli araştırmalara da gereksinim olduğu açıktır.

Bu araştırmada öğretmen adaylarının siyasal katılımçılık düzeyleri üzerinde sosyo-ekonomik ve kişisel faktörlerin etkisi incelenmeye çalışılmış ve bu incelemeler sonucunda genel olarak alanyazındaki bulgulara paralel bulgular elde edilmiştir. Çukurova Üniversitesi öğrencileri üzerinde yapılan

bu araştırmanın bulgularını Türkiye'deki tüm üniversitelere genellemenin doğru olmayacağı açıktır. Ancak daha geniş örneklemeler üzerinde benzer araştırmalar yapılarak Türk gençliğinin siyasal katılımıcılığında en çok rol oynayan faktörlerin belirlenmesi, bu faktörlerin daha işlevsel hale getirilmesi ve böylece gerçek anlamda etkin katılımcı bireylerden oluşan bir gençlik oluşturulması bakımından büyük önem taşımaktadır. Farklı siyasal düşüncelere sahip grupların siyasal katılımıcılıkları, nitel yöntemlerle araştırılarak, katılımıcılık düzeyleri ve bunun nedenleri daha ayrıntılı ve bütüncül olarak incelenebilir. Ayrıca üniversitelerde etkin demokratik yurttaşlık eğitimi yapılmasına yönelik alınacak önlemler de büyük katkı sağlayacaktır. Üniversitelerde uygulanan eğitim programları demokrasinin bilgi boyutunun etkin bir şekilde kazandırılmasına yönelik ders ve etkinliklerle zenginleştirilmelidir. Öte yandan gençlerin soluduğu havayı oluşturan örtük programların da açık programlar aracılığıyla kazandırılacak temel demokratik bilgi ve değerlerin yaşatıldığı bir yaşam alanı haline getirilmesine yönelik önlemler alınmalıdır. Çünkü demokratik katılım yolları uygulanmadıkça öğrenilemez. Üniversiteler bu bağlamda hem kuramsal hem de uygulamalı olarak demokratik siyasi katılım becerilerinin öğrenildiği ve sağlıklı bir şekilde uygulandığı laboratuvarlar olmalıdır.

Summary

The contemporary ideal of citizenship gives importance to the political participation. Political participation requires the knowledge of democracy and the ability to transform this knowledge to the action. It is meaningless to talk about the right of participation without a minimum level of education. Participation can preface only after a certain conscious bridge is crossed. Thus, for educating the participant individuals for democracy, it is an important issue to investigate the arrangements should be done in educational area.

As a politic behaviour style, political participation is affected by many factors. The factors which were widely accepted in the related literature are age, sex, level of education, ethnicity, social status, place lived on (village or city) and level of being in an organization (Alkan, 1998; Almond ve Verba 1965; Baykal, 1970; Kahraman, 2002; Kalaycıoğlu, 1983; Lipset, 1986; Ozankaya, 1966; Tekinöz, 1998; Turan, 1976; Varol, 2000; Yücekök, 1970; Zengin, 2003).

Purpose

According to Planogan (2003) political participation is a developmental process. Therefore, it is more appropriate to investigate the level of political participation of the teachers in the development process. We wonder what is political participation level of the prospective teachers who will educate the active citizens who have the qualities desired by the society? Which factors make differences for the levels of political participation of the prospective teachers? In this study, the main purpose is to investigate the effects of socio-economic and personal factors on the levels of political participation of prospective teachers' in the context of democratic citizenship education. For this general purpose, the following questions were formulated as research questions.

1. What are political participation levels of the prospective teachers?
2. What are the opinions of prospective teachers about factors affecting their political participation levels?
3. What are the effects of departments that prospective teachers study on the levels of political participation?
4. What are the effects of personal and socio-economic factors on the levels of political participation?

Method

Participants

The participants of the study consisted of a total number of 370 senior students who attend to Cukurova University Faculty of Education in 2004 – 2005 educational year. 102 of the students were from the Department of Classroom Teaching, 56 of them were from the Department of English Language Teaching, 53 of them were from the Department of Psychologic Consultation and Guidance, 65 of them were from the Department of Computer and Instructional Technologies, 49 of them were from the department of Preschool Teaching and 54 of them were from the Department of Social Studies. The sample consisted of 215 female and 155 male students and the mean age of the students was 22,9.

Data Collection Instrument and Process

To determine the factors that affect the political participation “Factors Affects the Political Participation Questionnaire” which was developed by the researchers and “University Students’ Political Participation Questionnaire” which was developed by Cuhadar (2006) were used. “Factors Affects the Political Participation Questionnaire” consists of 30 questions about features of prospective teachers which are related to independent variables of the study. University Students’ Politic Participation Questionnaire which was used to determine the level of political participation consists of 16 Likert type items which answered in five scales from always to never. Mean, standard deviation and frequency distributions of the data were analysed and in comparison of the groups t-test, one way analysis of variance, Mann Whitney U and Kruskal Wallis tests were performed.

Findings and Discussion

Results demonstrated that political participation level of the prospective teachers were pretty poor. The mean which calculated from the answers given to all types of participation questions is 1,81 on 1 to 5 scale. Most frequently participated political activities by the prospective teachers are voting (3.83) and watching the news about current political event from the media (3.73). If these two type of participation are separated, it is clear that

the means of other types of participation will decrease. Results also show that prospective teachers are rarely or never participate to untraditional, modern type of political participation activities such as “participating to current political surveys on a web site” (1.79) and “writing a critic or appreciation letter to government authorities about a pleased or unpleased application” (1.32). Both in Turkey and abroad, studies which were done on this topic show that political participation level is low among the young (Borre, 2000; Brown, 2003; Dixon, 1996; Dudley and Gitelson, 2003; Erdoğan, 2003; Flanagan, 2003; McAllister and White 1994; Soule, 2001; Torney – Purta and Amadeo, 2003; Wilkins, 1999).

Studies also show that one of the most important predictors of political participation is political knowledge, consequently the education (Dixon, 1996; Glanville, 1999; Purta and Amadeo, 2003; Wilkins, 1999). An important source of this problem is may be that there are few theoretical and practical courses about democratic citizenship education both on secondary and higher education. And may be that these few courses are not taught effectively too. Curriculum at the universities only consists of compressed courses about special subject fields and they are deprived of interdisciplinary lessons which can lead students to form a general citizenship and philosophy of life. A university student takes courses only on his/her special field. Topics which are general but necessary such as process of democratic system, participation, universal and local problems and their solutions, unfortunately can not take place in the curriculum of departments.

The other result of the study is about opinions of prospective teachers about factors affect their political participation levels. Prosepective teachers indicated that, the most important factors which affect their participation are “the opinion of that participating is a way of express the sensitivity of social events” ($X=2.86$) and “the desire of affecting the decisions which took about himself/herself ($X=2.65$). The least affective factor is “to be popular among friends” ($X=1.45$). These results show that, university youth actually have a potential of political participation but there are lack of environment and knowledge adequacies. On the other hand family pressure and university discipline regulations were not found very effective on the political participation.

In the study, political participation levels of prospective teachers are compared in terms of personal and socio-economic features and significant differences were found. Significant differences were found between political participation level of prospective teachers in favour of whose parents

interested in politics; in favour of male; in favour of who were never devoted to religion; who were defined himself with ethnic origin terms such as Kurdish, Turkish, Arabic; who were always participate to political argumentation with friends; who were being a candidate for students council; who were a member of a political party and who thought to be a member of a labour union in the future.

In this study the effects of socio-economic and personal factors on the political participation level of prospective teachers were investigated in the context of democratic citizenship education and parallel findings to literature were reached. It is clear that, it is not true to generalize these results to all universities in Turkey. But it is important to do research on large samples and to try to determinate the most important factors which affect political participation of Turkish youth. In this way, by making these factors more functional and thus forming a youth whose members are really effective participant can be achieved. Besides that, precautions inclined towards education of active democratic citizenship also make valuable contributions. It is also suggested that, curriculum which applied at the universities must be riched with courses and activities which are aimed to teach the dimension of the knowledge of the democracy effectively. On the other hand, it is required to take some precautions about hidden curriculum of the university to make it a life area in which the basic democratic knowledge and values gained from explicit curriculum are kept alive. Because of ways of democratic participation can't be learnt without application, universities must be laboratories in which democratic political participation skills learned both theoretically and practically.

Kaynakça/References

- Amadeo, J.-A., Torney-Purta, J., Lehmann, R. H., Husfeldt, V. ve Nikolova, R. (2002). *Civic knowledge and engagement an IEA study of upper secondary students in sixteen countries*. Amsterdam: The International Association for the Evaluation of Educational Achievement.
- Al-Azmeh, A. (1994). İslam siyasi düşüncesi. Miller, D. (Editör). *Blackwell'in Siyasal Düşünce Ansiklopedisi*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Alkan, T. (1998) *Siyasal bilinç ve toplumsal değişim*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Barber, B. (1995). *Güçlü demokrasi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baykal, D. (1970). *Siyasal katılma*. Ankara: A.Ü.S.B.F. Yayınları.

- Borre, O. (2000). Critical issues and political alienation in Denmark. *Scandinavian Political Studies*, 23 (4), 285 – 309.
- Brown, C. J. C. (2003). *What do politics have to do with me? Analysis of political alienation among young Canadians*. Paper presented at the 2003 annual meetings of the American Sociological Association, Atlanta.
- Çuhadar, A. (2006). *Üniversite öğretim elemanı ve öğrencilerinin demokrasi anlayışlarının siyasal toplumsallaşma bağlamında cinsiyet, bilim alanı, akademik aşama ve siyasal katılımçılık değişkenleri açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Dixon, D. (1996). *Teaching democracy as a practical science: Reorganizing the curriculum at institutions of higher education for active citizenship*. ERİC No: ED 394 431
- Doğanay, Ü. (2003). *Demokratik usuller üzerine yeniden düşünmek*. Ankara: İmge Yayınları.
- Dudley, R. L. ve Gitelson, A. R. (2003). Civic education, civic engagement and youth civic development. *PS Online*, 263 – 267.
- Emler, N. ve Frazer, E. (1999). Politics: The education effect. *Oxford Review of Education*, 25 (1 – 2), 251 – 275.
- Erdoğan, E. (2003). *Türk gençliği ve siyasal katılım: 1999–2003*. İstanbul: Toplumsal Katılım Ve Gelişim Vakfı.
- Eroğul, C. (1991). *Devlet yönetimine katılma hakkı*. Ankara: İmge Yayınları.
- Finkel, S. E. (2002). Civic education and the mobilization of political participation in developing democracies. *The Journal of Politics*, 64 (4), 994 – 1020.
- Flanagan, C. (2003). Developmental roots of political engagement. *PS: Political Science & Politics*, 36 (2), 257 – 261.
- Giddens, A. (2000). *Üçüncü yol*. İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Glanville, J. L. (1999). Political socialization or selection? Adolescents extra curricular participation and political activity in early adulthood. *Social Science Quarterly*, 80 (2), 279 – 293.
- Güldiken, N. (1996). *Toplumbilim boyutu ile siyasal katılım*. Sivas: Dilek Ofset.
- Habermas, J. (1992). *Rasyonel bir topluma doğru*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Halstead, J. M. ve Taylor, M. J. (2000). Learning and teaching about values: A review of recent research. *Cambridge Journal of Education* 30 (2), 169 – 203
- Hanks, M. (1981). Youth, voluntary associations and political socialization. *Social Forces*, 60 (1), 211-224.
- Jacobsen, D. I. (2001). Higher education as an arena for political socialization: Myth or reality? *Scandinavian Political Studies*, 24 (4), 351 – 369.

- Kahraman, A.B. (2002). *Siyasal katılıma etki eden sosyolojik faktörler (Isparta uygulaması)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Kalaycıoğlu, E. (1983). *Karşılaştırmalı siyasal katılım*. İstanbul: İ.Ü.S.B.F. Yayınları.
- Kalaycıoğlu, E. (1994) *Türkiye’de siyasal kültür ve demokrasi (Türkiye’de demokratik siyasi kültür içinde)*. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.
- Kılınçkaya, M. D. (2004) *Osmanlı yönetimindeki topraklarda Arap milliyetçiliğinin doğuşu ve Suriye*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Lickona, T. (1991). *Educating for character: How our schools can teach respect and responsibility*. New York: Bantam Books.
- Lipset, S.M. (1986). *Siyasal insan*, Çev. Mete Tunçay, Ankara: Teori Yayınları.
- Martinson, D. L. (2003). Defeating the hidden curriculum Teaching political participation in the social studies classroom. *The Clearing House*, 76 (3), 132 – 137.
- Martorella, P. H. (1998), *Social studies for elementary school children: Developing young citizens* (Second edition). Upper Saddle River, New Jersey: Prentice Hall.
- McAllister, L. ve White, S. (1994). Political participaton in Postcommunist Russia. Voting, Activism and potential for mass protest. *Political Studies*, 42, 593 – 615.
- Morse, E. T. (1993). Conceptualizing of good citizenship and political participation. *Political Behavior*, 15 (4), 355 – 380.
- Mouffe, C. (2002). *Demokratik paradoks*, Çev. A.C. Aşkın, Ankara: Epos Yayınları.
- Ozankaya, Ö. (1966). *Üniversite öğrencilerinin siyasal yönelimleri*. Doktora tezi. Ankara: A.Ü.S.B.F. Yayınları.
- Paçacı, İ. (1998). *1982 Anayasası mayınlı alanı: “Düşünce özgürlüğü”*. TODAİE İnsan Hakları Yıllığı. Cilt 19-20, 1997-1998. Ankara: TODAİE Yayınları.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Schnapper, D. (1996). Yurttaşlar cemaati. E.Balibar, D.Borne, E. Copeaux, J.Leca ve D.Schnapper (Edts) *Dersimiz yurttaşlık* (s. 145– 166). İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- Schug, M. C. ve Beery, R. (1987). *Teaching social studies in the elementary school: Issues and Practice*. Glenview: Scott, Foresman and Company.
- Soule, S. (2001). *Will they engage? Political knowledge, participation and attitudes of generation X and Y*. ERIC Reproduction Service, No: ED 457 122

- Şaylan, G. (1998). *Demokrasi ve demokrasi düşüncesinin gelişimi*. Ankara: TODAİE Yayınları
- Torney – Purta, J. T. (2001 - 2002). What adolescents know about citizenship and democracy. *Educational Leadership*. 59(4), 1 – 8.
- Torney-Purta, J. ve Amadeo, J. (2003). A cross-national analysis of political and civic involvement among adolescents. *Political Science and Politics*, 36, 269-274.
- Torney – Purta, J. T.; Richardson, K. W. ve Borbes, C. I. (2004). *The Center for Information and research on Civic Learning and Engagement (CIRCLE) Working Paper 17*. www.civicyouth.org.
- Touraine, A. (2000). *Demokrasi nedir?* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tunçbilek, E. (1993). (Editör) *Hacettepe Üniversitesi yurt araştırması*. H.Ü. Nüfus Etütleri Enstitüsü. Ankara: H.Ü. Yayınları.
- Turan, İ. (1976). *Siyasal sistem ve siyasal davranış*. İstanbul: Der Yayınları.
- Üstel, F. (1999). *Yurttaşlık ve demokrasi*, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Varol, N. (2000). *Türkiye'nin kent ve köylerinde siyasal davranış farklılıkları ve nedenleri*. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Isparta.
- Wilkins, G. (1999). Making good citizens: The social and political attitudes of PGCE students. *Oxford Review of Education*. 25 (1-2), 217 – 231.

İletişim / Address:

Yard. Doç. Dr. Ahmet DOĞANAY
Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Eğitim Bilimleri Bölümü
Balcalı Kampusu, Yüreğir / ADANA
e-mail: adoganay@cu.edu.tr

Alındığı tarih/Received: 04/01/2007

Düzeltilme/Revision: 26/04/2007